

Daniel Boćkowski

Uniwersytet w Białymstoku
ORCID: 0000-0002-0444-6849

OPERACJA JAKOV KEDMI – NA FRONCIE WOJEN DEZINFORMACYJNYCH KREMLA

| Abstrakt

Celem pracy jest opisanie sposobu budowania przez Federację Rosyjską wielopoziomowych platform służących realizowaniu operacji inspiracyjnych i dezinformacyjnych skierowanych do rosyjskojęzycznej ludności państw bałtyckich, Ukrainy oraz Izraela. Jest to *case study* konkretnej operacji realizowanej aktywnie w roku 2020 i 2021.

- Słowa kluczowe: rosyjskie operacje dezinformacyjne, budowa struktur dezinformacyjnych, Jakov Kagan, fake news.

| Abstract

This article is devoted to describing how the Russian Federation builds multi-level platforms for carrying out inspirational and disinformation operations directed at the Russian-speaking population of the Baltic states, Ukraine and Israel. It is a case study of an operation that was being actively implemented in 2020 and 2021.

- Keywords: Russian disinformation operations, building disinformation structures, Jakov Kagan, fake news.
-

Wstęp

Na początku grudnia 2020 r., analizując działania dezinformacyjne przeciwko Swiatłanie Cichanouskiej, natrafiłem na portal o dziwnej nazwie smiruss.ru, gdzie znalazł się tekst o intrygującym tytule *Литва, лишившись транзита, вдруг перестала считать Тихановскую президентом*¹. W omawianym tekście roilo się wprost od kłamstw i dezinformacji. Pierwszym, które rzucało się w oczy, było określenie prezydent Litwy „liderem bylej Litewskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej”, co jednoznacznie identyfikowało potencjalnego „autora” i źródło tego fake newsa. Był tam też wątek polski. Autor, podkreślając rosnącą awersję władz Litwy do Swiatłany Cichanouskiej, stwierdził, że nie jest wykluczone, iż „litewska przywódczyni zaproponuje Cichanouskiej przeprowadzkę do Polski, gdzie Polacy dali jej dom, a ona udzieli pomocy strajkującym Polkom w walce o sprawiedliwość”. Łączenie protestów na Białorusi z ostrą retoryką antypolską to dziś jeden z elementów narracji Rosji i Białorusi.

Przy okazji wstępnej analizy strony znalazłem także artykuł o rzekomym szturmie amerykańskich sił specjalnych na serwery Dominion Voting we Frankfurcie nad Menem, który powiela najbardziej absurdalne teorie spiskowe Alexa Jonesa², oraz krótką charakterystykę *attaché* obrony USA w Warszawie, wypowiadającego się wrogo wobec Rosji, poprzedzoną uwagą, że jest on naturalnym kandydatem na to miejsce w Polsce, gdyż nasz kraj jest jednym z najmniej przyjaznych Rosji, a Polacy nie tak dawno „z dumą” błagali USA o odebranie części polskich ziem pod amerykańską bazę, oferując 2 mld dolarów na budowę Fortu Trump³.

¹ *Литва, лишившись транзита, вдруг перестала считать Тихановскую президентом*, <https://smiruss.ru/litva-lishivshis-tranzita-perestal> [dostęp: 20.12.2020].

² *О штурме американского армейского спецназа на центр ЦРУ во Франкфурте-на-Майне*, <https://smiruss.ru/o-shturme-spetsnazom-armii> [dostęp: 10.01.2021].

³ *Военный атташе США в Польше: «у русских нет права считать себя равными американцам»*, <https://smiruss.ru/voennyj-attashe-ssha-v-polshe> [dostęp: 10.01.2021].

Materiały te, ulokowane wśród różnych informacji dotyczących problematyki ukraińskiej, amerykańskiej oraz państw bałtyckich i Polski, wskazywały na celowe działania dezinformacyjne i inspiracyjne, zwłaszcza kiedy w wyniku wielotygodniowego śledztwa udało się zidentyfikować wielopoziomową operację dezinformacyjną realizowaną przez szereg powiązanych ze sobą stron internetowych, portali komunikacyjnych oraz portali społecznościowych. Odszukanie licznych informacji udało się z powodu drobnych błędów poczynionych przez twórców na początku tworzenia tej struktury. Całe śledztwo prowadzone było na początku 2021 r., kiedy operacja była zaawansowana, co oznacza, że wszystkie przywołane dane kont, adresy i nicki w serwisach społecznościowych odnoszą się do tego okresu⁴. Z zebranych materiałów wynika, że stoją za nią najprawdopodobniej przedstawiciele rosyjskich lub białoruskich służb specjalnych, ewentualnie zaangażowany jest wynajęty przez nie prywatny kontraktor.

Cel i problemy badawcze

Celem opracowania jest przedstawienie jednej, stosunkowo niewielkiej operacji budowania przez Federację Rosyjską, najwyraźniej przy wsparciu białoruskich służb specjalnych, złożonej struktury stron internetowych oraz kont w mediach społecznościowych służących za źródło do rozpowszechniania potrzebnej w danej chwili dezinformacji. Działanie to nie jest typową operacją wpływu, nie jest też fabryką trolli opisywaną m.in. przez Jessikkę Aro w książce *Trolle Putina*⁵ lub przedstawioną w filmie dokumentalnym *Fabryka trolli*⁶. System połączonych kont służył w zasadzie jako zaplecze dla mającego duże zasięgi na Facebooku i Telegramie konta prowadzonego

⁴ W połowie 2021 r. wiele z tych błędów zostało „załatanych”, zaś Facebook, na podstawie raportów, wyeliminował jedną z kluczowych części operacji – największą ze stron prowadzonych rzekomo przez Jakova Kedmiego.

⁵ J. Aro, *Trolle Putina*, Warszawa 2020.

⁶ *Fabryka trolli*, reż. J. Gottscham, <https://www.filmweb.pl/film/Fabryka+trolli-2018-831262> [dostęp: 10.01.2021].

rzekomo przez Jakova Kedmiego i to ono pełniło funkcję wzmacniacza, generując zasięgi dla wybranych materiałów pojawiających się w tym systemie naczyń połączonych.

Głównym problemem badawczym jest opisanie oraz pokazanie na konkretnym przykładzie, w jaki sposób buduje się sieć o charakterze inspiracyjnym obliczoną na wykorzystanie w trakcie różnorodnych operacji. W chwili, kiedy potrzebna jest zmasowana operacja dezinformacyjna lub inspiracyjna, uruchamia się tego typu kanały, wpływając na opinię publiczną. W tym konkretnym przypadku chodzi o rosyjskojęzycznego odbiorcę na Ukrainie, w krajach bałtyckich oraz – co niezwykle istotne – w Izraelu, gdyż do operacji wybrano postać znaną rosyjskojęzycznej diasporze w Izraelu.

W niniejszym opracowaniu posłużono się badaniami analitycznymi, wykorzystując dedukcję i modelowanie konceptualne, opierając się na specjalnie wybranym studium przypadku.

Operacja Jakov

Kto stoi za pierwszym z odnalezionych zimą 2020 r. portali – www.smiruss.ru – oraz publikowanymi tam materiałami, które bez wątplenia są elementem wojny informacyjnej Federacji Rosyjskiej? Przeglądając go, nie znalazłem żadnych informacji o jego wydawcy. Nie ma adresów kontaktowych, telefonów i maili. Kompletnie nic. Niczego nie dowiemy się także o właścicielu domeny, korzystając z popularnej wyszukiwarki who.is ani jej siostrzanego serwisu reg.ru. Wszelkie dane właściciela zostały zastrzeżone. Z kolei urlscan.io informuje nas, że IP było hostowane przez firmę DDOS-GUARD w Federacji Rosyjskiej. Analizując uważnie zamieszczone tam materiały, zauważymy, że nie ma praktycznie żadnego autora, podane jest tylko „źródło” InfoRuss, czasem też można znaleźć informację, że autorem tekstu jest np. Mikołaj Kopernik albo Giordano Bruno.

Na pytanie wyszukiwarki o InfoRuss pojawił się portal o tej nazwie www.inforuss.info zrobiony na identycznym CMS, jak wspomniany wyżej portal smiruss.ru. Nieprzypadkowe wydają się także nazwy obu portali. Publikują

one po kilka, kilkanaście postów dziennie, większość stanowią materiały poświęcone Rosji, Ukrainie, USA i Europie Zachodniej. Dobór tematów, sposób prowadzonej narracji oraz zawarte w nich fałszerstwa i przekłamania wskazują, iż celem portali są działania dezinformacyjne ukierunkowane na Polskę, państwa bałtyckie i Ukrainę, a także Europę Zachodnią, USA i NATO. Na stronach znajdziemy także bardzo dużo informacji o rosyjskiej polityce i racji stanu oraz przedruki wystąpień medialnych czołowych rosyjskich dziennikarzy i politologów.

Co istotne, smiruss.ru na pierwszy rzut oka wydaje się portalem mirrorrem inforuss.info, gdyż nie znalazłem żadnego tekstu publikowanego z adnotacją SmiRuss na tym drugim. Kiedy jednak uważnie się im przyjrzymy, okaże się, że teksty zamieszczone na obu nie są identyczne. Dla każdego z portali opracowuje się zupełnie inne materiały, z tym, że w obu przypadkach jako źródło podane jest InfoRuss. Nieco więcej wiemy także o domenie inforuss.info, gdyż znajdziemy tam mail kontaktowy inforuss2018@gmail.com. Data umieszczona w adresie wskazuje prawdopodobnie na moment rozpoczęcia całej operacji. Ten adres doprowadził mnie do znanego rosyjskiego naukowca i analityka Jewgienija Satanowskiego, założyciela i prezesa Centrum Badawczego „Instytut Bliskiego Wschodu”, który na początku 2020 r. wslawił się w czasie programu *Wieczór z Władimirem Sołowiowem* stwierdzeniem, że Stalin nie zrobił niczego naganego, nakazując wymordowanie polskich oficerów wziętych do niewoli we wrześniu 1939 r.⁷ Na jego drugiej stronie na Instagramie [satanovskiie], założonej w lutym 2020 r., adres ten podany został jako mail kontaktowy, co mogłoby sugerować, że za stroną inforuss.info oraz jej klonem smiruss.ru stoi właśnie Satanowski. Kiedy jednak przyjrzałem się temu, co o domenę inforuss.info mówiło reg.ru, zrobiło się ciekawie.

Z istniejących wówczas danych, które z niewiadomych powodów nie zostały ukryte, tak jak w przypadku smiruss.ru, można było się dowiedzieć, że

⁷ *Rosyjski komentator polityczny chwali Stalina za mord w Katyniu*, TVP Info, 22.01.2020, <https://www.tvp.info/46309610/jewgienij-satanowski-usprawiedliwia-katyn-i-chwali-stalina-wieszwiecej> [dostęp: 20.02.2021].

domenę zarejestrowała Mariya Schipkova, której „biuro” mieściło się w Brześciu przy ulicy Leningradzkiej 37, zaś administratorem strony był Husakou Mikhail, którego „biuro” także mieściło się pod podanym wyżej adresem⁸. Wspomniana Mariya Schipkova, albo ktokolwiek inny posługujący się tymi danymi, wpisała przy okazji rejestracji mail kontaktowy wasa0007@yandex.ru, dzięki któremu zidentyfikowałem, że jest ona posiadaczką 14 innych kont. Poza tym o osobie tej praktycznie nie ma żadnych informacji. Z kolei rzekomy administrator tego dużego dezinformacyjnego portalu Husakou Mikhail miał pod wskazanym adresem zarejestrowaną firmę ATXTOP [www.atxtop.by], zajmującą się sprzedażą maszyn rolniczych, która była filią analogicznej firmy rolniczej mieszczącej się w Smoleńsku. Obie mają swoje strony internetowe o nieco zbliżonej szacie graficznej. Kiedy wejdziemy na stronę firmy-matki ze Smoleńska [www.atxtop.ru], zauważymy odesłania do licznych mediów społecznościowych. Na Twitterze profil firmy działał oficjalnie od sierpnia 2017 r.⁹ Przez ten czas pojawiły się tam 23 wzmianki. Prawie wszystkie, zgodnie z profilem firmy, o maszynach rolniczych. „Rolnicza” aktywność kończy się w maju 2018 r. Za to w czerwcu 2019 r. pojawiają się dwa nowe wpisy o zestrzeleniu malezyjskiego Boeinga MH17 odsyłające nas do portalu... inforuss.info. Można się z nich dowiedzieć, że władze Ukrainy przyznały się do zestrzelenia malezyjskiego samolotu. Analogicznie było w przypadku nieaktywnego dziś profilu na Facebooku¹⁰. Jednak tam wszystkie posty kierowały nas do tekstów umieszczonych na portalu inforuss.info poprzez mechanizm przekierowywania zen.yyandex.ru. Ostatni wpis datowany był na 14 sierpnia 2020 r. O maszynach rolniczych na portalu Facebook nie było ani słowa. Wszystko wskazuje więc na to, że firma ATXTOP mogła być jakąś przykrywką dla omawianej operacji dezinformacyjnej.

Skąd operowały osoby odpowiedzialne za obsługę wielu różnych połączonych ze sobą stron i kont? Prawdopodobnym miejscem operacji nie jest Rosja, a Białoruś. Być może Brześć, który pojawiał się w domenie inforuss.info,

⁸ <https://www.reg.ru/whois/?dname=https%3A%2F%2Finforuss.info> [dostęp: 20.02.2021].

⁹ <https://twitter.com/AtxTop> [dostęp: 20.02.2021].

¹⁰ <https://www.facebook.com/atxtop.ru> [dostęp: 20.02.2021].

której danych rejestracyjnych – prawdopodobnie w wyniku przeoczenia – nie utajniono w czasie przeprowadzanych analiz. Dlaczego tropy prowadzą na Białoruś? Za sprawą osadzonych na obu stronach przekierowań na Facebook, Twitter i Instagram. Odsyłają nas one do fikcyjnych stron, których wspólnym mianownikiem jest Jakov Kedmi. Praktycznie wszystkie, które udało mi się namierzyć, obsługiwane były z Białorusi, a przynajmniej takie informacje można było uzyskać.

Kim jest zatem Jakov Kedmi – swoisty izraelsko-rosyjski łącznik całej operacji? To dawny szef biura łącznikowego Nativ odpowiedzialnego za ewakuację Żydów z Rosji. Postać niezwykle barwna, oficer zwiadu walczącej w jednym czołgu przy boku Ehuda Baraka w czasie wojny Jom Kipur. Dziś Jakov Kedmi znany jest z otwartego i bezgranicznego wspierania władz na Kremlu. W swoich licznych wystąpieniach telewizyjnych, zwłaszcza w programie *Wieczór z Władimirem Sołowiowem*, atakuje Ukrainę i Polskę, wychwala Stalina, nawołuje do konfrontacji z USA. Jest „zagranicznym głosem eksperckim” wzmacniającym kremłowską retorykę w kwestiach NATO czy też Bliskiego Wschodu¹¹. Użycie postaci Jako Kedmi jako osoby odsyłającej do wspomnianych stron internetowych wskazuje, że jednym z ważniejszych kierunków całej operacji było rosyjskojęzyczne środowisko Żydów żyjących w Izraelu, które bardzo aktywnie korzysta z kanałów telewizyjnych działających na terenie Federacji Rosyjskiej. Nie można wykluczyć, iż chciano w ten sposób wpływać na rosyjską diasporę w Izraelu i aktywnie kształtować jej punkt widzenia na kwestie dotyczące byłej radzieckiej strefy wpływów¹².

Co ważne, za sprawą fikcyjnych kont zakładanych na nazwisko Jakova Kedmi oraz maila inforuss2018@gmail.com udało mi się odnaleźć jeszcze dwie strony: www.lentaruss.ru i www.bestnevvs.info o identycznej szacie

¹¹ Kedmi Yakov, <https://www.spisok-putina.org/en/personas/kedmi-2> [dostęp: 10.05.2021]. zob. też *Non-safe wars Yakov Kedmi*, <https://hostel-bereg.ru/en/izrail/the-hopeless-war-of-jacob-cedmi> [dostęp: 10.05.2021].

¹² Szerzej na temat rosyjskiej diaspory w Izraelu zob. M. Matusiak, *The 'Russian Street'. The Place and Significance of Immigrants from the Former USSR in Israel*, Warszawa 2021, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PV_The-Russian-street_net_0.pdf [dostęp: 10.05.2021].

graficznej jak omawiane wyżej. W sumie w ramach operacji przygotowano co najmniej cztery duże portale dostarczające setek tekstów, które następnie były powielane przez Facebook, Twitter, Telegram, VKontakte i służyły w różnorodnych działaniach dezinformacyjnych Federacji Rosyjskiej na kierunku Polski, Ukrainy czy też wspomnianej na początku Litwy.

Liczba stron na Facebooku podszywających się pod Jakova Kedmi, będących uzupełnieniem całej operacji, jest naprawdę imponująca. Zimą 2020 r. udało mi się odnaleźć sześć, z czego po głębszej analizie jedna [@yakov.kedmi.3] okazała się najprawdopodobniej stroną, którą można uznać za jego „osobistą”, choć i tu nie znajdziemy w zasadzie jego wpisów, a jedynie umieszczane na jego osi czasu linki znajomych, którzy prowadzą swoistą kronikę jego wystąpień prasowych i medialnych, zwłaszcza w różnych rosyjskich programach. Pozostałe strony na Facebooku, Twitterze i Instagramie były integralną częścią działań dezinformacyjnych, gdyż to właśnie za ich pośrednictwem do dziesiątków tysięcy osób je obserwujących trafiały informacje o wpisach pojawiających się na portalach: inforuss.info, smiruss.ru, lentaruss.ru i bestnevvs.info. Osoby odwiedzające te strony i linkujące stamtąd informacje mogły odnieść wrażenie, że za całym tym pomysłem stoi Jakov Kedmi, tym bardziej że jest małe prawdopodobieństwo, iż ktokolwiek korzystający z jednego portalu i przypisanej do niej strony na Facebooku zdawał sobie sprawę, że istnieją kolejne. Bardzo ważne jest też pytanie, czy Jakov Kedmi był świadomy istnienia ich wszystkich oraz całej gry operacyjnej realizowanej pod jego nazwiskiem? Biorąc pod uwagę, jak napisał portal Israelhayom, że Kedmi zapewnił Rosjanom dokładnie to, czego od niego oczekiwano – „na ekranie i na falach radiowych wypowiada to, co kremlowscy czarodzieje chcą zaszcześcić w sercach 140 mln obywateli Rosji”¹³ – opcja ta nie jest niemożliwa.

Powróćmy jednak do naszych stron. Kluczowy dla całej operacji wydaje się portal inforuss.info. Odsyłał on jeszcze do niedawna na stronę na Facebooku Яков Кедми [@jakovkedmi] obserwowaną zimą 2020 r. przez ponad 126 tys. osób. Strona ta zarejestrowana była jako blog i odsyłała w in-

¹³ <https://www.israelhayom.co.il/article/591619> [dostęp: 15.05.2021].

formacjach na wyżej wymieniony portal, zaś jako mail kontaktowy podano na niej adres inforuss2018@gmail.com, który był też przypisany, jak wcześniej wspominałem, do strony Jewgienija Satanowskiego na Instagramie. Teksty Satanowskiego pojawiają się też od czasu do czasu na portalu Info-Russ. Jeden z nich, z 4 grudnia 2020 r., dotyczył decyzji Departamentu Stanu USA o dalszym nieuznawaniu aneksji Krymu. Strona ta została utworzona 27 sierpnia 2017 r. i była zarządzana z Białorusi. To drugi trop wskazujący na potencjalny moment rozpoczęcia całej operacji – przełom lat 2017 i 2018. Od chwili powstania wygenerowała ponad 3 mln interakcji, z czego ponad 350 tys. tylko w październiku 2020 r. Materiał na portalu umieszczany był poprzez Yandex Zen.

Strona ta powiązana była z kolejną, także fikcyjną, tym razem podsywającą się pod rosyjskiego politologa Siergieja Michiejewa [@miheevsergei], utworzoną w grudniu 2019 r., która linkowała wyłącznie teksty ukazujące się na portalu lentaruss.ru i, podobnie jak wcześniejsza, zarządzana była prawdopodobnie z Białorusi. Ta z kolei powiązana była z trzema kolejnymi:

- następną fikcyjną stroną Jakova Kedmi [@jakovkedmy], utworzoną w maju 2020 r. i odsyłającą do portalu inforuss.info, obserwowaną wówczas przez 4 tys. osób, choć z portalu przejdziemy na podawaną już wcześniej stronę [@jakovkedmy], prowadzoną oczywiście z Białorusi;
- fikcyjną stroną dziennikarza Jewgienija Popowa [@evgenyupopov], prowadzącego m.in. program *60 minut* na kanale Rossija-1, utworzoną w grudniu 2019 r., zarządzaną z Białorusi, obserwowaną przez 8 tys. osób i zamieszczającą linki do artykułów publikowanych na portalu smiruss.ru;
- fikcyjną stroną ministra spraw zagranicznych FR Sierieja Ławrowa [@sergeilavrov], utworzoną w lutym 2020 r., obserwowaną przez 5,8 tys. osób, prowadzoną z Białorusi i linkującą teksty publikowane na portalu lentaruss.ru¹⁴.

¹⁴ Istnienie fikcyjnej strony Siergieja Ławrowa było największym zaskoczeniem. Trudno sobie wyobrazić, że służby specjalne Federacji Rosyjskiej, wiedząc o jej istnieniu, nie zablokowałyby jej natychmiast. Musiało zatem istnieć przyzwolenie na jej działanie.

Po przejściu na którąkolwiek z tych stron mogliśmy dotrzeć w kilku kliknięciach do pozostałych, a tym samym do wszystkich interesujących nas portali. Z kolei wspomniana strona Jakova Kedmi [@jakovkedmi] odsyłała do kolejnej strony Jakov Kedmy [@kedmiblog1], utworzonej w maju 2020 r., która linkowała artykuły z portalu smiruss.ru i odsyłała do strony Яков Кедми na Telegramie, obserwowanej przez ponad 7 tys. osób, która z kolei linkowała na bieżąco materiały z portalu inforuss.info. Średnia liczba interakcji przy każdym wpisie zimą 2020/2021 wahała się od 3 do 4 tys. Na Facebooku udało mi się odnaleźć jeszcze jedną stronę [@kedmiblog], utworzoną w marcu 2018 r., zarządzaną z Białorusi i obserwowaną przez ponad 46 tys. osób, linkującą, w odróżnieniu od @kedmiblog1, teksty ukazujące się na portalu lentaruss.ru.

Co istotne, wszystkie wymienione wcześniej portale odsyłały zawsze do jednej i tej samej strony na Facebooku, tej z największą liczbą obserwujących, choć praktycznie wszystkie wymienione wyżej były na bieżąco uzupełniane o artykuły publikowane na poszczególnych, „przypisanych” do nich portalach. Wszystkie też odsyłały do utworzonego w kwietniu 2020 r. na Twitterze konta [@KEDMI1], choć jest ono nieaktywne od 30 listopada 2020 r. i dorobiło się zaledwie 77 obserwujących, a także do konta na Instagramie [jakovkedmi] z ponad 40 tys. obserwujących. Z konta na Instagramie mogliśmy się przebiec na – najwyraźniej kluczowy – portal inforuss.info. W obu wspomnianych przypadkach nie jestem niestety w stanie potwierdzić, kto prowadzi konta i czy mają one jakkolwiek bezpośredni związek z naszym bohaterem, zwłaszcza że na Instagramie jest jeszcze jedno konto (#яковкедми). Profil Kedmiego na Instagramie był uzupełniany na bieżąco, nie wiem jednak przez kogo. Niemal na pewno mogę wykluczyć z tego kręgu osobę naszego głównego bohatera. Co ciekawe, także na Twitterze Jakov Kedmi miał co najmniej jeszcze jedno konto [@YakovKedmi], założone w 2018 r., śledzone przez ponad 31 tys. osób, na którym znajdziemy linki do wrzucanych na bieżąco tekstów z portali inforuss.info, smiruss.ru i lentaruss.ru. Dlaczego to ono nie jest powiązane z portalami – nie mam pojęcia. Być może zadecydowały jakieś względy techniczne albo zwykłe niechlujstwo twórców całej akcji.

Żeby jeszcze bardziej zagmatwać całą sytuację, na Twitterze natrafiłem na spreparowaną dla portalu InfoRuss stronę powstałą na początku listopada

2018 r. [@inforuss]. Może to wskazywać, że pierwotnie to ona była dedykowana portalowi, lecz na jakimś etapie zdecydowano, że wszystkie wspomniane wcześniej cztery portale odsyłać będą do strony @jakovkedmi, która generowała najwięcej ruchu i odsłon. Wspomniana wyżej strona InfoRuss na Twitterze zakończyła swoją aktywność w lutym 2020 r., zamieszczając zaledwie 366 tweetów. Czemu służyła, nie wiem. Nie zgromadziła szerszej grupy obserwatorów, może z uwagi na fakt, że Twitter w Rosji nie jest tak popularny jak Facebook, VKontakte i Telegram.

Strona ta jest o tyle istotna dla nas, że na początku roku 2020 pojawiło się na niej szereg postów dotyczących Polski, w tym: o rosyjskiej wizji roli Polski w II wojnie światowej (2 stycznia), o rocznicy oswobodzenia Warszawy i odtajnionych dokumentach na temat tej operacji (21 stycznia), o wizycie Putina w Izraelu w kontekście braku tam Prezydenta Andrzeja Dudy (24 stycznia), o żądaniach Jarosława Kaczyńskiego reparacji wojennych od Niemiec i Rosji (26 i 29 stycznia), wszystkie oczywiście za portalem InfoRuss. Można odnieść wrażenie, że styczniowa akcja przeciwko Polsce była ostatnią, do której posłużyło to konto. Czy w tym czasie było w jakiś sposób spięte z portalem inforuss.info, nie wiem. Prawdopodobnie miało działać jako dodatkowy „wzmocniacz” na „kierunku polskim” dla całej operacji.

O tym, że portal RussInfo prowadzi działania dezinformacyjne, świadczy m.in. śledztwo przeprowadzone przez kazachski portal Factcheck.kz, który zainteresował się wpisem InfoRuss z 19.10.2018 r. pod tytułem *ONZ wydaje dyrektywę o nauczaniu homoseksualizmu dzieci od 5 roku życia*¹⁵. Kazachscy śledczy uznali cały wpis za fake news, specjalnie przeinaczający brzmienie dokumentu ONZ pod tytułem *International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach*¹⁶. Ich uwagę zwrócił zwłaszcza fragment, w którym autorzy rosyjskiego tekstu ostrzegają, że dokument ONZ

¹⁵ ООН выпустила директиву об обучении гомосексуализму детей с 5 лет, <https://inforuss.info/usa-oon-directiva> [dostęp: 15.05.2021].

¹⁶ *International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach*, UNESCO 2018, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf> [dostęp: 15.05.2021].

„znosi prawa rodziców i demoralizuje dzieci, dyktatorsko narzucając im destrukcyjną ideologię homoseksualistów”. Fałszywa była też informacja, że zalecenia ONZ zobowiązują nauczycieli przedszkolnych i szkolnych do nauczania „ich perwersyjnych praktyk” oraz instruują wszystkie kraje świata, aby promowały aborcję bez powiadamiania rodziców¹⁷. Narracja rosyjska z 2018 r. w wielu miejscach była zadziwiająco zbieżna z hasłami części skrajnie prawicowych środowisk w Polsce.

Wnioski

Podsumowując nasze rozważania na temat opisanej tu w skrócie operacji, możemy stwierdzić, że mieliśmy/mamy do czynienia z dużą akcją inspirowaną i dezinformacyjną. Całość zaczęła się najprawdopodobniej na początku 2018 r. Wtedy powstały portal InfoRuss oraz strona na Facebooku, należąca oficjalnie do Jakova Kedmi, a także strona na Twitterze pod nazwą Inforuss, która ostatecznie nie została podpisana pod portal. W następnych miesiącach zarejestrowano i uruchomiono kolejne strony w Internecie: SmiRuss, LentaRuss, NevvsTime oraz kolejne portale na Facebooku, Twitterze, VKontakte i na Telegramie. Istniejąca sieć stron społecznościowych łączyła się z każdym z portali, jednak na wszystkich portalach *gros* wiadomości sygnowane było jako InfoRuss.

Wszystkie portale i konta w mediach społecznościowych rozpowszechniały różnorodne materiały propagandowe, teorie spiskowe, fake newsy oraz typowe materiały dezinformacyjne. Z analizy stron oraz portali wynika, że celem całej operacji było kształtowanie opinii rosyjskojęzycznej społeczności na obszarze państw bałtyckich, budowanie fałszywego obrazu świata wśród obywateli Federacji Rosyjskiej oraz mieszkańców państw powstałych po rozpadzie ZSRR. Operacja ta mogła być także skierowana do rosyjskojęzycznych

¹⁷ *Фейк | ООН выпустила директиву об обучении гомосексуализму детей с 5 лет*, <https://factcheck.kz/glavnoe/fejk-oon-vypustila-direktivu-ob-obuchenii-gomoseksualizmu-detej-s-5-let> [dostęp: 15.05.2021].

obywateli Izraela, których większość znała postać urodzonego w ZSRR Jakova Kedmi, odpowiedzialnego wszak za ściągnięcie tysięcy z nich do Izraela. Nie jest wykluczone, że zamieszczane tam co jakiś czas materiały dezinformacyjne służyły jako podkład do budowy identycznego przekazu w państwa Europy Zachodniej i Centralnej. Z danych Facebooka wynika, że prawie wszystkie fałszywe strony sygnowane jako Jakov Kedmi zarejestrowane i prawdopodobnie prowadzone były z Białorusi.

Trzy z czterech stron zarejestrowane są w Federacji Rosyjskiej. Główna, InfoRuss, została zarejestrowana na Białorusi na obywatelkę FR – Mariję Schipkovą. Niemal na pewno wszystkie są hostowane w Rosji. Administratorem kluczowego serwisu inforuss.info jest obywatel Białorusi, mieszkaniec Brześcia – Husakou Michaił, *alias* Michaił Gusakow. Oficjalnie jest on prywatnym przedsiębiorcą i dyrektorem zarejestrowanej na Białorusi firmy ATXTOP, która jest filią [?] analogicznej firmy działającej na terenie Federacji Rosyjskiej w Smoleńsku.

Mimo że strony sprawiają wrażenie profesjonalnie prowadzonych portali informacyjnych, nigdzie nie znajdziemy obowiązkowego dziś w Rosji wpisu o zarejestrowaniu portalu w systemie SMI, prowadzonym przez Federalną Służbę ds. nadzoru w sferze łączności, technologii informatycznych i środków masowego przekazu (Roskomnadzor). Biorąc pod uwagę rygorystyczne prawo, może to dziwić, a jednocześnie być kolejną wskazówką co do ich zadania.

Biorąc pod uwagę skalę operacji, ilość zamieszczanych tam treści, potrzebę przygotowania i obsłużenia stron w Internecie oraz portali w mediach społecznościowych, można przypuszczać, że w działania te musi być zaangażowana duża grupa osób odpowiedzialna zarówno za przygotowanie materiałów, jak i aktywne ich propagowanie w sieciach społecznościowych. Do tego potrzebne są osoby odpowiedzialne za techniczne zabezpieczenie całości, w tym nadzór nad automatycznym umieszczaniem treści. Niezbędne są także duże środki finansowe na utrzymanie serwerów i pokrycie kosztów dużego ruchu, jaki generują.

| BIBLIOGRAFIA

1. „להשוש כדאי לישראל”, <https://www.israelhayom.co.il/article/591619> [dostęp: 15.05.2021].
2. Aro J., *Trolle Putina*, Warszawa 2020.
3. *Fabryka trolli*, reż. J. Gottscham, <https://www.filmweb.pl/film/Fabryka+trolli-2018-831262> [dostęp: 10.01.2021].
4. <https://factcheck.kz/glavnoe/fejk-oon-vypustila-direktivu-ob-obuchenii-gomo-seksualizmu-detej-s-5-let> [dostęp: 15.05.2021].
5. <https://smiruss.ru/o-shturme-spetsnazom-armii> [dostęp: 10.01.2021].
6. <https://twitter.com/AtxTop> [dostęp: 20.02.2021].
7. <https://www.facebook.com/atxtop.ru> [dostęp: 20.02.2021].
8. <https://www.reg.ru/whois/?dname=https%3A%2F%2Finforuss.info> [dostęp: 20.02.2021].
9. *International technical guidance on sexuality education. An evidence-informed approach*, UNESCO 2018, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/ITGSE.pdf> [dostęp: 15.05.2021].
10. Kedmi Yakov, <https://www.spisok-putina.org/en/personas/kedmi-2> [dostęp: 10.05.2021].
11. Kedmi Yakov, <https://hostel-bereg.ru/en/izrail/the-hopeless-war-of-jacob-cedmi> [dostęp: 10.05.2021].
12. Matusiak M., *The 'Russian Street'. The Place and Significance of Immigrants from the Former USSR in Israel*, Warszawa 2021, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/PV_The-Russian-street_net_0.pdf [dostęp: 10.05.2021].
13. *Non-safe wars Yakov Kedmi*, <https://hostel-bereg.ru/en/izrail/the-hopeless-war-of-jacob-cedmi> [dostęp: 10.05.2021].
14. *Rosyjski komentator polityczny chwali Stalina za mord w Katyniu*, TVP Info, 22.01.2020, <https://www.tvp.info/46309610/jewgienij-satanowski-usprawiedliwia-katyn-i-chwali-stalina-wieszwiecej> [dostęp: 20.02.2021].
15. *Военный атташе США в Польше: «у русских нет права считать себя равными американцам»*, <https://smiruss.ru/voennyj-attashe-ssha-v-polshe> [dostęp: 10.01.2021].
16. *Litwa, liшившись транзита, вдруг перестала считать Тихановскую президентом*, <https://smiruss.ru/litva-lishivshis-tranzita-perestal> [dostęp: 20.12.2020].

17. *О штурме американского армейского спецназа на центр ЦРУ во Франкфурте-на-Майне*, <https://smiruss.ru/o-shturme-spetsnazom-armii> [dostęp: 10.01.2021].
18. *ООН выпустила директиву об обучении гомосексуализму детей с 5 лет*, <https://inforuss.info/usa-oon-directiva> [dostęp: 15.05.2021].
19. *Фейк | ООН выпустила директиву об обучении гомосексуализму детей с 5 лет*, <https://factcheck.kz/glavnoe/fejk-oon-vypustila-direktivu-ob-obuchanii-gomoseksualizmu-detej-s-5-let> [dostęp: 15.05.2021].